

КЊИЖЕВНО-БОГОСЛОВСКА ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РОМАНА *НЕСВЕТИ А СВЕТИ И ДРУГЕ ПРИЧЕ*

Дејан Ђуричић*
Епархија
зворничко-тузланска,
Браштинац

Апстракт: Књига Архимандрита Тихона Шевкунова *Несвети а свети и друге приче* представља вајај православне духовности у једном аморалном друштву XXI века. Она је настала као потреба да се изрази сведочанство о постојању истинске вере у мору различитих веровања, религијских система и идеологија, и да се покаже свету да истинских носилаца те праве вере има у сваком историјском раздобљу. Написана је једноставним и простијим стилем, привлачи и оилемењује својим изразом. Дубоко прожетта православном духовношћу, књига оца Тихона је у исто време и „енциклопедија православља“ али и водич ка једном православном и светишајинском животију. У раду ћу покушати да барем делимично сагледам роман са књижевне и богословске аспектa, мада знам да то није прости задатак и да се „мисија“ књиге налази првенствено у додиру „унутрашњих“ романескних ликова са „спољашним“ људима који живе баш у нашем времену, и који трајају за изгубљеном духовношћу.

Кључне речи: Архимандрит Тихон Шевкунов, Псково-печерски манастир, социјални роман, историјски роман, есхатологија, православна духовност.

Књига Архимандрита Тихона Шевкунова¹ *Несвети а свети и друге приче* представља прави бестселер у православном свету. До сада је преведена на грчки, енглески, српски, румунски, бугарски, јапански, грузијски, шпански и француски језик, а припрема се издање и на

* djuricicdejan@yahoo.com.

¹ Архимандрит Тихон (у свету Георгије Александрович) Шевкунов рођен је 2. јула 1958. г. у Москви. Завршио је Факултет за сценарио Свесавезног института за кинематографију 1982. г. Након тога је отишао у Псково-печерски манастир где је постао

кинеском језику. Сама књига је постигла огроман успех како на читалачком плану, тако и на плану великих међународних такмичења и изложби где је међу широким кругом такмичара увек заузимала највише позиције. Благослов да напише ове приче Архимандрит Тихон је добио од Владике Василија Родзјанка.² Иначе, отац Тихон их је и сам износио у својим проповедима, а такође их је препричавао бротији Сретењског манастира и студентима Сретењске богословије. Роман прати дешавања у вези са одласком оца Тихона у Псково-печерски манастир, његовим боравком тамо, и приповеда о главним протагонистима Псково-печерског манастира 80-их година ХХ века. Сам Псково-печерски светоуспењски мушки манастир има богату историју стару преко пет стотина година, за време којих је увек давао нове подвижнике и светитеље. Занимљиво је да Псково-печерски манастир никада није прекидао своје постојање, чак ни у суровим годинама комунистичке владавине. За Архимандрита Тихона главно признање за његов рад јесте податак да је много људи од оних који су прочитали књигу дошло у Цркву, постало православно. Многи од њих и сами сведоче да су поново открили Цркву, духовни свет православља и неочекивано ојачали своју веру. По његовом мишљењу, најважније је увести читаоца у свет Цркве, путем живих сведочанстава. Сасвим је несумњива чињеница да је књига оца Тихона многим отворила врата ка православљу. О томе сведочи и сам писац, али и бројни други читаоци који су се одмах након читања јављали Сретењском манастиру, желећи да поразговарају лично са писцем,

искушеник. Његов духовни отац постао је Архимандрит Јован Крестјанкин. Од августа 1986. г. радио је у Издавачком савету Руске Православне Цркве под руководством Митрополита Питирима Нечајева. У Донском манастиру у Москви 1991. г. пострижен је за монаха, са именом Тихон у част Светог Тихона, Патријарха московског. Исте године је рукоположен и за јерођаконa и јеромонаха. Две године касније, 1993. именован је за настојатеља Московског подворја Псково-печерског манастира које се налазило у старом Сретењском манастиру. Касније, 1995. г. постављен је за игумана обновљеног Сретењског мушког манастира. Године 1999. постаје ректор новообразоване Више сретењске православне манастирске школе, која је од 2002. г. постала Сретењска богословија. Активни је делатник на пољу културе, међуцрквених односа, а познат је и као духовник председника Русије В. В. Путина и велики пријатељ српског народа. Отац Тихон је такође добитник многобројних признања и награда што црквених, што световних и аутор значајног броја књига и филмова.

² Епископ Василије (у свету Владимир Михајлович) Родзјанко (22. маја 1915. г. – 17. септембра 1999. г.) је био Епископ Православне Цркве у Америци, Епископ Сан Франциска и западноамерички. Као члан Руске Заграничне Цркве дуго је боравио и у Србији. Касније је отишао у Француску, затим у Велику Британију да би на крају 1979. године прешао у Америку где се замонашио и постао Епископ. Био је запамћен као човек необичне душевне доброте и пламене вере. Њему је посвећена читава једна глава у књизи *Несвешти а свешти*.

или остављали своје коментаре, поруке, изразе захвалности. Многи од оних који су прочитали књигу су први пут осетили потребу да оду у Цркву, да посте, да се исповеде и причесте. За сада је забележен и један чудесан догађај који је оцу Архимандриту Тихону испречао јеромонах Матеј Самохин о жени која је први пут дошла на исповест и која је ноћ пред тога услед несрећних дешавања решила да изврши самоубиство. Припремила је таблете, спремала се да изврши тај чин, а онда је случајно обратила пажњу на књигу коју је добила од некога на поклон, коју је узела, почела да листа и до јутра се није могла одвојити од читања. Ујутру, код ње се појавила чврста одлука да оде у храм.³ Дакле, постоји нешто у вези са овом књигом што у себи чува тајанствену и духовну моћ да приводи народ Цркви. Пошто су после издавања књиге почели све више да пишу људи и да се јављају са примерима чудесног преобраћења или призива из свог личног живота, или живота неког ближњег, никла је идеја да би можда ускоро могла да се појави и нова књига *Несвети и свети II* која би већ била општег карактера, и у којој би биле забележене приче руских православних верника. Надам се да ће и ова књига ускоро да се појави те да ће благовремено бити преведена и на српски језик. Исто тако, верујем да би књига сличног карактера могла да се сачини и код нас будући да је и наша богословска традиција сачувала сећање на различите личности које су оставиле дубок траг по свецрквени живот ових простора. Све ово могуће је баш због тога што је сваки православни хришћанин једно сведочанство, једна историја, један неизбрисиви траг међу бројнима који стреме ка Царству Небеском. Сваки хришћанин има свој чудесан пут који се разликује од туђег, има своје призивање, и чује глас и призив Божији на други начин. Главно од свега је да тај призив окупља верно стадо у свој тор коме вуци грабљиви не могу ништа, односно у своју Свету Цркву којој је глава сам Господ Исус Христос.

Дакле, циљ књиге – пренети савременим људима на један опипљив и свима доступан начин живот и обичај монашке заједнице из времена комунистичке идеологије. Нимало лак задатак. Међутим, отац Тихон успева да испреча причу тако да се готово може осетити сваки дашак ветра из тог периода, осетити строги бич социјалистичког друштвеног уређења, и свепоражавајућа лепота божанског Промисла. Колико је у томе успео, показују примери читалаца а ми ћемо се у редовима који следе још позабавити структуром самог књижевног дела.

³ Из интервјуа који је отац Тихон дао за *Руску газету*: „Несвятые святые–2“, интернет ресурс: <http://www.rg.ru/2012/11/26/svyaty.html>, приступљено 4. 8. 2014. г.

Проблемски оквир

Познати црквени публициста Ђакон Владимир Василик је о књизи овако записао:

„Појава књиге архимандрита Тихона Шевкунова *Несвети и свети* је неспорно, велики догађај. И не само за наш црквени живот, него и за руску књижевност у целини. То је сведочанство њене животиности без обзира на све мутне таласе светске културе.“⁴

Ево шта сам отац Тихон каже о одласку у манастир и потреби да напише једну овакву књигу:

„Па зашто смо онда дошли у манастир и свим срцем желели да у њему заувек останемо? Одлично смо знали одговор на то питање. Дошли смо зато што је свако од нас пронашао диван и ни са чим упоредив свет. Испоставило се да је тај свет био неупоредиво привлачнији од онога у којем смо проживели своје малобројне и на свој начин веома срећне године. У овој књизи желим да причам о том дивном свету, у којем се живи по потпуно другачијим законитостима од оних који важе у обичном животу, о свету бескрајно благородном, пуном љубави и радосних открића, наде и среће, искушења, победа и проналажења смисла пораза, а што је најважније, о моћним пројавама силе и помоћи Божје.“⁵

Догађаји из књиге су, дакле, сведочанство једног времена проживљеног од самог аутора. Иако је књига настала као роман, њени главни ликови су реалне, историјске личности које су живеле при манастиру, а од којих су неке живе и до данас. На страницама књиге Архимандрит Тихон је сам записао:

„Нисам имао потребе да било шта измишљам. Све о чему у овој књизи можете прочитати догодило се у животу. Многи од оних о којима ће бити речи и данас су живи.“⁶

⁴ Василик, В. „О чем свидетельствует книга *Несвятые святые*“, интернет ресурс: <http://www.pravoslavie.ru/smi/49457.htm>, приступљено 4. 8. 2014. г.

⁵ Шевкунов, Т. (2013), *Несвети и свети, и друге приче*, Београд: Чувари, стр. 7.

⁶ Шевкунов, Т., *op. cit.*, стр. 7.

Ово књижевно дело може бити занимљиво не само за људе који су при Цркви, него и за оне који су од ње далеки из разних разлога. Међутим, свако ко је прочита неће остати равнодушан према њој. У даљем тексту ћемо покушати да увидимо у чему је та посебна моћ, и надахнутост овог романа. Овај рад требало би да послужи као један критички осврт на ову књигу, да се позабави размишљањима над питањима која се природно намећу, и која непрестано падају на ум у вези са овом темом. Зашто је ова књига баш толико популарна у Русији, али, чини ми се пре свега на српском говорном подручју? Која је главна порука читавог дела? Да ли се она може на прави начин доживети и код нас, будући да смо одгајани, и да имамо сасвим другачији стил живљења, другачији етос, другачији код православља и другачије схватање црквености? Одакле, пак, допире порука која се чини као ванвременска и која делујући као метапорука успева да освоји толика срца људи? Она их, несумњиво, осваја, прожима и утиче на њихов животни избор. Многи, после прочитане књиге и сами одлучују да постану православни хришћани, а они који то већ јесу, почињу да осећају жеђ, тајанствени нагон да открију дубине наше вере, ону саму веру коју у себи носе главни јунаци романа. Да, то је иста она православна вера која је деценијама код нас била затирана, гажена, унижавана. Она која је пролазила страшан Голготски пут, у тами незнања, тами слепог рационализма, и готово увек милитантног атеизма. Ова вера је постојала још од самог почетка хришћанства. Она се одржала и касније увек зрачећи кроз своје лучоноше, и увек себи привлачећи бројне трагаче, бројне гладне и жедне правде који су увек жудели за оним оригиналним и јединим истинским Смислом. Смислом који увек прашта, увек воли, али који захтева и самоодрицање у овом свету, који захтева тешку и дугу борбу против страсти, ради задобијања тог истинског Смисла. Архимандрит Тихон је једном приликом сам рекао како су га запањила дела Светих Отаца када је почињао да их чита, и како поседујемо непроцењиво благо о којем ништа не знамо. На исти такав начин, незнани и маргинализовани били су и црквени оци, јунаци овога романа, незнани за овај свет, сакривени од њега. Зашто? Можда је ипак боље не постављати питање зашто, јер би се онда ако смо сасвим коректни, то питање морало поставити за много неразјашњених и до данашњег дана неиспитаних околности, почевши од најраније историје света. Сама књига написана је једноставним, али надахњујућим стилем. Вероватно је то и био циљ самог писца будући да је најискреније побуде и тежње увек најлакше и најлепше изразити једноставним, не замршеним и превише сложеним стилем, па био он у усменом,

било писменом виду.⁷ Сам роман сам субјективно определио као друштвено-социјални/ историјско-есхатолошки жанр, а у редовима који следе укратко ћу објаснити и разлоге. Дакле, жанровски књига оца Тихона је:

а) Социјални роман

Ово књижевно дело у ширем луку свакако је један друштвено-историјски роман. У његовом средишту је човек у свој његовој свеукупности, која се огледа у његовом односу према средини, заједници и читавом друштву. Уметник се труди да верно ослика и јунаке и читав амбијент у којем делују главни јунаци његове приче. У ужем смислу то је друштвено социјални роман⁸ који своје јунаке приказује реалистично, а нарочито слика неке њихове конкретне односе према друштву у којем живе, и у којем они испољавају своја схватања и идеје наговештавајући различите општељудске проблеме и захтеве. Због тога се у делу јасно назиру карактерне црте и нарав друштва које приказује.

б) Историјски роман

Роман такође можемо окарактерисати као историјски. Кроз странице овога дела оживљене су бројне историјске личности и историјска прошлост. Сама грађа је нешто сужена и ограничена на један конкретан народ, тј. руски и његове представнике. Писац оваквог романа има поред унутрашњих порива и мотива, још и мотив који се карактерише као национални, он жели свога читаоца да обавести о значајним личностима или догађајима једне историјске епохе, а осим тога, код

⁷ Међутим, неке од критика које иду на рачун романа, односе се управо на овај једноставан стил. Тако нпр. у својој нешто негативнијој ноти о овој књизи јеромонах Александар Богољубов истиче да се кроз књигу уместо мисионарског фактора који је можда био циљ писања добија ефекат неке „десакрализације, а прича о нешто озбиљнијим црквеним стварима се води у нешто слободнијем, ако је могуће тако се изразити, ‘пијачном’ тону.“ Богољубов, А., „Размышления о книге *Несвятые святые*“, интернет ресурс: <http://www.odigitria.by/2012/08/16/razmyshleniya-o-knige-nesvyatye-svyatye>, приступљено 4. 8. 2014. г.; Јеромонах А. Богољубов на пример православним хришћанима саветује да више читају дела Светих Отаца, а да се клоне читања сумњивих књига која изазивају смутњу подобно књизи Архимандрита Тихона. Богољубов, А., *loc. cit.*

⁸ О друштвено-социјалном роману, његовим формама видети: Димитријевић, Р. (1974), *Теорија књижевности са примерима: Лирска и Епска поезија*, Загреб: Техничка књига, стр. 355.

припадника свога народа жели да развије љубав према њиховој прошлости, да развије национално осећање и свест, и да делује васпитно.⁹ Образовна и катихетска улога оваквих романа је веома значајна. Међутим, класични историјски романи су пречесто пуни фикције чији јунаци су плод само пишчеве имагинације, и иако верно одражавају друштвено-историјску прошлост, они често немају никаког додира са реалношћу. Због тога писци историјских романа могу да упадну у сопствену замку, будући да су свет прошлости приказивали различитим уметничким техникама, које су имале за циљ да хиперболишу одређену врлину, да истакну естетичке идеале прошлих времена, али да се све то, уопште узев, мало тиче народне црте тренутне историјске егзистенције или читалаца којима је и намењен. Ова замка, код оца Тихона избегнута је пре свега причом о реалним ликовима, дакле не имагинативним, плодовима маште, и фикције, већ говором о конкретним историјским личностима.

в) Есхатолошки роман

Трећа карактеристика романа јесте да је он есхатолошког карактера. Шта би то онда значило по сам роман, који у себи већ обухвата димензију историјског, и димензију друштвеног бивствовања? Како протумачити и уочити њен есхатолошки карактер? Шта је оно што је есенцијално у овој књизи? Чини ми се њена ванвременска порука! А ту поруку нам шаљу хришћани прошлости, али из будућег времена. Размишљања о овој тврдњи доводе нас помало у логички колапс, будући да је немогуће на један „здраворазумски“ начин појмити истине Царства Божијег у овом свету. Они који су носиоци тих истина своје знање између осталог црпе и из будућег века, тако да је њихов живот на земљи сведочанство историјског трајања, оно остаје као такво међу нама (било оно знано или незнано, нама откривено или не) али и ванвременског трајања, будући да се открива у свој својој садржајности као сведочанство истинско, (јер је онострано, лишено површности наше перцепције „истинитости“) које је немогуће избрисати простором ни временом. Због тога ове две категорије не играју више никакву улогу, и њихови обриси ишчезавају у познању димензије на долазећег Царства. Због тога су претходна поколења православних хришћана уједно и наши савременици, али и учитељи на путу божанског познања. За личности које отац Тихон описује у књизи никако не можемо рећи да припадају социјалистичкој епохи; нити да је

⁹ Димитријевић, Р., *op. cit.*, стр. 345.

њихов живот, њихово духовно искуство само искуство проживљено међу оградама комунистичког друштвеног уређења. За православне модерног доба, искуство старца Псково-печерске обитељи свакако није застарело, или нешто што је превазиђено, чак пре би се могло рећи да је наше духовно опитовање корак назад у односу на њихово, те да би идући њиховим стопама ми могли напредовати у бољем смеру. Зато, непрестано морамо да присвајамо богати и драгоцени дар који нам остављају духовно облагодатене и преиспуњене личности, без обзира на то што су они живели годинама, деценијама, па чак и вековима раније. Порука православља је универзална, свеобухватајућа, и не може се ограничити никаквим периодима, нити просторним категоријама. Основни мотиви есхатолошког романа су: православна духовност и есхатолошка усмереност.

1. Православна духовност

У књизи је савршено јасно дат пример православне духовности. По једној сјајној дефиницији православна духовност је хришћанска духовност „образована у Цркви и изражена као Предање и живот“.¹⁰ Овде поготово треба подвући реч Предање и живот. Духовност је „у ствари историјско и есхатолошко јединство и заједница верника са животом Свете Тројице, заједница остварена у Цркви, у богочовечанском Телу Христовом“.¹¹ Дакле, реч је о заједници која је предањски утемељена, која је у ствари историјско-есхатолошки динамизам али која се остварује у Цркви и сведочи личним животом. Ликови овога романа пролазе кроз узак и тесан пут, но међутим оно што исповедају у теорији они показују и у пракси, не одричући се служења Богу. „Савршени хришћани, они који су се удостојили доћи у меру савршенства и постати најблискији Цару, јесу они који су се свецело посветили Крсту Христовом“.¹² Односно, пролазећи кроз Крст који је отеловљен у страховитим прогонима и безбожној власти хришћани узрастају духовно и постају савршенији, уподобљавајући се самом Господу. Њихово страдање, као њихова лична борба и духовно узрастање јасно су исписани на страницама књиге.

¹⁰ Кардамакис, М. (1996), *Православна духовност*, Хиландар, стр. 14.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Наведено према: Кардамакис, М., *op. cit.*, стр. 186.

2. Есхатолошка усмереност

Сва аскетска литература носи у себи црту есхатолошке усмерености. То се огледа у жељи писца да достигне како властито спасење, тако и у настојањима да благодаћу Божијом, сам текст буде на духовну корист потребитима. У том смислу она је органски повезана и са догматском конституцијом Цркве. Зато ова литература као и догмати представља икону будућег, надолazeћег Христа и Царства Божијег.¹³ Ова литература, подобно икони има на неки начин обрнуту перспективу, она сама излази читаоцу у сусрет, она је отворена, јединствена и сасвим другачија категорија. Есхатолошка усмереност књиге, говори да она не припада само једном поколењу, и да није плод рада једне популације него да је збир (=целокупност, сабраност) многих плодова који настају на различитим гранама православног дрвета. Есхатолошка усмереност еквивалентна је позиву на покајање (позиву на мењање читавог живота, животних навика, обичаја, мишљења) и жељи да се задобије спасење, односно вечни живот.

Интерпретација

Књижевна техника и уметничка визија романа свакако су настали у оквирима једне модерне, прозне структуре. Ова структура је, пак, отворена према духовним искуствима са којима се прожима, и од којих прихвата лични печат. Писац је наике желео да осветли једну интелектуалистичко-субјективистичку реминисценцију на личности, догађаје који су утицали на његов (сопствени) живот, индиректно и експлицитно, али и да пружи један шири, епохалан поглед ка људима који нису били индивидуалистичко-самосталне, нити пак, затворене, неприступачне јединке, већ ка отвореним, живим личностима који су својим постојањем сведочили пут, били смернице на том путу на којем су окупљали многобројне пратиоце водећи их све ка једном циљу. Роман се тако смешта у један временски оквир, гледајући то са природне стране, који се тиче друштвеног раздобља протканог комунистичком идеологијом и милитантним атеизмом, и друге стране, посматрано са есхатолошког становишта, о времену ван времена, и људима ван осталог света, који су стајали као камен

¹³ Умесно је овде такође напоменути сличност са византијском иконом (као делом православне, црквене уметности) која се по мишљењу Митрополита Ј. Зизјуласа не задовољава историјском представом, него изображава будуће стање. – Зизјулас, Ј. (2001), *Доїмашке шеме*, Нови Сад, стр. 24.

темељац Христове Цркве. На таквим људима, на таквој вери се гради ванвременска, Христова непролазна Црква, и на таквој вери потиче и овај роман. Сам писац романа свакако је надахнут савременим дешавањима у руском народу, конкретно у Руској Цркви. Он примећује активну ревитализацију религије и религијске улоге у свету, схвата значај православља за целокупни културни, друштвени живот руског народа и оживљава потиснуте слике, вади из запећка историје приче о људима који имају реално историјско трајање, али који су до сада живели само на маргинама или субјективистичком памћењу одређеног броја црквене свести, већим делом монашке популације. У књизи су са једне стране супротстављени модели социјалистичког друштвеног уређења, и свега онога што „свет“ може да носи у себи самом, и што он жели да понесе, дата је слика покушаја света да својим мерилима, вагама и детерминантама окује и опише оно што не подилази ни под какве мере, оквира рационалног, логичког или природног, и једног другог уређења које своју сврху црпи директно из будућности, посебној трансцендентној димензији која почива на Христу, Који јој даје пуноћу и смисао. Апостоли комунизма су дакле желели све под својим ногама, под својом влашћу, под својом управљачком палицом, а црквени апостоли који су се налазили иза бедема манастирског утврђења или у неким катакомбама нису желели ништа до заједнице и јединства са Христом. И док су једни прижељкивали да себи подреде читав свет, други су тежили да изгубе читав свет зарад једне другачије Могућности, другачијег и бољег Живота. Време ће показати да су победници у историјској трци ка победи/губитку свакако били они који су били спремни да се одрекну, они који су били спремни на жртву из љубави ка којој се усмеравао читав њихов живот. Скромни животи Псково-печерских монаха били су ојачани Духом Светим, и посведочили и потврдили речи из Светог Писма да се сила Божија у немоћи пројављује. И ту претпоставку овим романом писац и те како потврђује и свима радосно објављује. У литератури Архимандрит Тихон васкрсава за многе непознати живот Псково-печерског манастира, оживљава успомене, показује јачину и непоколебљивост духа руског монаха, надахнутог и вођеног Промислом Божијим, ојачава православно свест будућим поколењима и пружа добро утемељење и духовно укрепљење новим монасима, подвижницима, свештенослужитељима. Једној новој богатијој Русији, оставља траг о вредности њиховог православно-светоотачког трајања, у непрестаној промисаоној нади да ће свако боље доба, имати смисла само ако је укоренењено на тим принципима. Можда је овим враћањем у прошлост, Архимандрит Тихон отворио нове хоризонте ка разумевању

садашњости, њеном осмишљавању и поновном сагледавању, сада са позиције знатно сигурније, али и контекстуално другачије. Сам садржај романа отац Тихон покушава да осветли духом националне православне традиције, али и да нешто дубље уђе и у рефлексiju савременог руског друштва, да проба да нађе повезујући нит између једне и друге Русије, једног и другог историјског доба. Зато његово трансновање у прошлост не мора само да означава сенку, евоцирање успомена и прошлих догађаја већ може да буде импулс за реалитет савременог црквеног живота, и да буде проактивни подстрекач ка новим и новијим дешавањима. Оно што непрестано заокружује свако поглавље написано у овој књизи јесте дах пишчевог молитвеног живота који непрестано васкрсава и који непрестано наводи на преосмишљавање нашег црквено-молитвеног живота. Јунаци овог романа, пак, својим гласовима као да проповедају нашој савести, они су живи, поново оживљени за оне који су их можда заборавили, али никако мртви за Бога коме једино служе. Ови јунаци делују кроз самог писца, оживљавајући њих писац непрестано оживљава и себе али и сведочанство неизбрисиво и незалазно живог Божијег присуства у овом свету. У чудесном свету преплићу се и поруке писца књиге, и његових ликова, једни друге они надопуњују и једни другима потпомажу, заједно откривајући једнаку радост и победу у Духу. Зато језик ове књиге престаје на моменте да буде приповедачки, нараторски и постаје проповеднички, катихетски и мисионарски, прерастајући у говор духовног учитеља ка својим духовним чедима, и опитног монаха ка младим, и духовно незрелим монасима. Језик романа онда постаје светоотачко-уразумитељски, и благовесничко-проповеднички објављујући нам умрле ликове као живе и то преиспуњене радошћу у васкрслост и објављеном Богу. Догађаји и приче у роману су хронолошки повезани али истовремено и бескрајно удаљени, као и сваки живот православног подвижника и пустињака. Стожер дешавања је Псково-печерски манастир у чијем амбијенту ничу свети људи, међу чијим се зидинама они духовно укрепљују и одакле шире свој утицај далеко, иза самих зидина – тврђаве која окружује манастир. Саме, пак, манастирске зидине и утврђења која га окружују инспиративна су слика ради поређења са утврђењем које им је створио Бог, са заштитом коју монаси имају од саме Пресвете Богородице. Оно што свакако оставља утисак јесте и сама композиција романа. Композиције и структуре романа су такве да пружа један креативан, објективан и стваралачки однос према њеном читаоцу. Због тога се овај роман не гаси, нити може пресахнути, он траје и продужаваће се у свести и промишљању њеног читаоца, у жељи за подражавањем овим

богомудрим примерима, у вољи да се активно проникне црквеним животом. Да њихов црквени живот постане сопствени, да ја непрестано учествујем у незалазној светлости којом су просијавали црквени оци. У стваралачкој синтези место имају и писац и јунаци романа и читаоци и у томе се управо и изражава посебност једног оваквог приступа и подухвата. Зато је овакав модел писања, интегративног, а не партикуларног карактера јер спаја и уједињује више субјеката у једну заједничку целину, придајући јој онтолошку вредност. Оцењујући ово дело са богословске тачке гледишта неко је у Русији споменуо да би се оно могли назвати новим отачником, зборником у коме су прикупљени подаци и сведочанства о људима који су просијавали Духом Светим у безбожним и богоборним временима. Међутим, књига се тиме не завршава. Она и не може да се заврши, јер читаоца стално упућује на тај однос са Богом, који су имали ови подвижници, а који је сам по себи вечан и трансцендентан. Битна ствар коју Архимандрит Тихон ставља у фабулу романа јесте свакако и та чулна перцепција животне стварности. Људска природа се пројављује у сваком његовом лику, људска природа у свом правом виду, грешна али и обожена, освећена многобројним молитвама, молитвеним уздасима и жртвом. Роман је свакако надахнут идејом крсне и голготске жртве. Сви јунаци су непрестано „распети“ између овог света, искушења са којима морају да се суочавају свакодневно, и живота у Христу, и са Христом у једном другачијем Царству, у којем не владају правила слепог рационализма без љубави. Они непрекидно пролазе кроз непрестану борбу, борбу која може сваког тренутка да се заврши смртним исходом, али не брину за то јер су свесни да је узалуд човеку „ако задобије сав свет, а души својој науди?“¹⁴

Примећујемо да ликови у роману не покушавају да се избаве из тих сурових животних околности, напротив, они спремни улазе у све те изазове, храбрећи се и тешећи се међусобно, верујући да је Христова победа. Непрестано чулно узнемиравани, они излазе духовно стабилнији, надвладавају инстинкте пуког преживљавања и улазе у непосредни додир и говор са самим Богом. У тој зони не владају биолошки инстинкти и нагони, не влада страх, нити неразумна потчињеност, него љубав, скромност, одрицање од сујете и спремност на самопожртвовање. Управо ово су разлози због којих су монаси Псково-печерског манастира, али и сви остали монаси, свештеници и православни верници поразили свет. Знање које није од овог света, знање које се противи здравом разуму, и начелима логичке концепције а што је управо

¹⁴ Мк. 8, 37.

вера. И та њихова вера је спасила васељену! И управо она је дозволила оцу Архимандриту Алипију, јунаку романа да се помало саркастично изрази: „Ја сам совјетски архимандрит“.¹⁵ Управо совјетски, Архимандрит овога времена, овога поколења, овога народа, али који ће победити и ово време, и ово поколење и овај народ. Нецрквен човек ће у роману упознати један другачији модел живота руског човека, који се за разлику од мирског разликује управо по томе што православље прожима читаво његово биће, његову културу и оплемењује је, чини је још узвишенијом, спољашње лепшом. Златна, повезујућа нит књиге јесте позив на смирење као на једну од најузвишенијих хришћанских врлина. У причи о схиигуману Мелхиседеку писац је то конкретизовао и следећим речима: „Све на овој нашој земљи – једноставно и сложено, мали људски проблеми и проналажење великог пута ка Богу, тајне садашњег и будућег века – све се решава само загонетним, несхватљиво дивним и моћним смирењем. Чак и ако не схватамо његов смисао и ако нисмо способни за то тајанствено и свемоћно смирење, оно ће нам се само смирено открити кроз оне чудесне људе који су га стекли“.¹⁶ Кроз серију јунака ове књиге видимо тајанствени Промисао Божији који делује на људе који раније уопште нису размишљали о Цркви, вери и Богу, да приђу тој истој вери, да оду у манастир и тамо познају дубине истинског хришћанског живота. И као што је једном француски писац рекао, „живот сваке особе је вредан романа“,¹⁷ ове речи се онда куд и камо више односе на ону особу која служи за пример хиљадама других бића око себе. На особу која просијава својим смирењем. И тако, велики успех овога дела првенствено је, чини ми се, што на један директан начин пружа одговоре на сва насушна питања, и штавише открива једноставан одговор на све те горуће проблеме, заврзламе грешног живота. У једноставности и простоти увек се крије савршенство. И оно је тако дубоко, али нама често због многих грехова и оптерећености данашњицом и обремененим светом, оно изгледа као ћорсокак или раскрсница за коју не знаш где може да те одведе. Том једноставношћу проткана је читава књига, она је и написана уз помоћ те једноставности, једноставношћу књижевног механизма, и лакоћом уметничког израза што и јесте њен најдрагоценији бисер. Али не и једини! И као што се пред пишчевим властитим очима отварао читав континент оних посвећеника који су читав животни век прикупљали искуство спознаје живота другачијег од оног који су описивали умови

¹⁵ Шевкунов, Т., *op. cit.*, стр. 151.

¹⁶ Шевкунов, Т., *op. cit.*, стр. 91.

¹⁷ Реч је о Гиставу Флоберу, који је драме проналазио у животима обичних људи.

филозофске мисли, тако и нама, будућим читаоцима много година касније отац Тихон отвара прозор у тај свет, препун истих тих људи који сакупљају искуство спознаје духовног и духоносног живота.

Уместо закључка

Мисионарски ефекат књиге је беспоговоран, као и чињеница да је књига привела у Цркву много оних који су сумњали у веру, били верски скептици, религиозно неосвештени или вратила на пут православља оне који су раније били црквени, али су се услед различитих околности касније нешто удаљили од вере и остали негде на маргинама. Сматрам да је књига извршила дело на које је призвана, али такође мислим да би долазак новообраћених ка Цркви требао бити даље праћен и руковођен од стране искусних духовних учитеља и пастира. Свака књига може бити, али она свакако није једини пут ка Цркви, нити је у истој задржава већ човекова жеља, човеков одговор на Божији позив, који увек мора бити активан, стваралачки и који увек мора подразумевати човеково пробуђење и очишћење кроз светотајински и литургијски живот. Црквена уметност дакле уводи, она је прва степеница, али се никако не сме доживљавати као последња и као крај читавог циклуса. Јер када једном прекорачи праг Цркве, верник и сам постаје део великог мозаика светих Божијих, прича за себе. Завршићу речима самог писца: „Један подвижник је неком приликом рекао да сваки православни хришћанин може испричати своје Јеванђеље, своју Благу Вест о сусрету са Богом... Ипак смо ми, иако немоћни и грешни, Његови ученици и не постоји ништа лепше на овом свету од созерцања чудесног деловања Промисла Спасовог у овом нашем свету.“

А читаоцима остављам на расуђивање о корисности и општем значају овога дела који ће у будућности, претпостављам, оставити јак печат на генерацијама које долазе.

* * *

Извори и литература

Боголюбов, А. (2012), „Размышления о книге *Несвятые святые*“, интернет ресурс: <http://www.odigitria.by/2012/08/16/razmyshleniya-o-knige-nesvyatye-svyatye>, приступљено 4. 8. 2014. г.

Василик, В. (2011), „О чем свидетельствует книга *Несвятые святые*“, интернет ресурс: <http://www.pravoslavie.ru/smi/49457.htm>, приступљено 4. 8. 2014. г.

Димитријевић, Р. (1974), *Теорија књижевности са примерима: Лирска и Епска поезија*, Загреб: Техничка књига.

Зизјулас, Ј. (2001), *Домаћке шеме*, Нови Сад.

Кардамакис, М. (1996), *Православна духовност*, Хиландар.

Яковлева, Е. „*Несвятые святые–2*“, интернет ресурс: <http://www.rg.ru/2012/11/26/svyatye.html>, приступљено 4. 8. 2014. г.

Шевкунов, Т. (2013), *Несвети и свети, и грује приче*, Београд: Чувари.

Примљено: 14. 10. 2014.

Исправљено: 9. 9. 2015.

Одобрено: 15. 10. 2015.

UNHOLY BUT HOLY, AND OTHER STORIES BY ARCHIMANDRITE TICHON SHEVKUNOV – A LITERARY AND THEOLOGICAL INTERPRETATION

Dejan Đuričić

*The Diocese of Zvornik and Tuzla,
Bratunac*

Summary: *Book of Archimandrite Tikhon Shevkunov Unholy but Holy and Other Stories is the cry of orthodox spirituality in an amoral society of XXI century. It was created as the need to express a testimony of the existence of true faith in a sea of different beliefs, religious systems and ideologies, and to show the world that the true bearers and true religion has in every historical period. It is written in simple and accessible style, attracting and refining its expression. The book by father Tikhon is deeply imbued with the orthodox spirituality, and is not only considered to be the „Encyclopedia of Orthodoxy,” but also a guide to one orthodox and sacramental life. In this paper I will try to at least partially perceive novel using the literary as well as the theological point of view, although I know that it is not a simple task and that the „mission“ of the book is primarily found in the contact between „internal“ novelist characters and „outwardly“ who live in our time, and are searching for a lost spirituality.*

Key words: *Archimandrite Tikhon Shevkunov, Pskov Caves monastery, the social novel, historical novel, eschatology, orthodox spirituality.*